

Karolina Mazur

**PRAWO PODEJRZANEGO I OSKARŻONEGO DO OBRONY
W SPRAWACH O WYKORZYSTANIE SEKSUALNE
MAŁOLETNIEGO LUB OSOBY UŻYWAJĄCEJ ROZUMU
W OGRANICZONYM ZAKRESIE**

Kościół katolicki od zawsze potępiał czyny przestępcze o charakterze seksualnym względem małoletnich i dążył do jak najlepszego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w Kościele, dlatego też prawodawca kościelny zagwarantował wiernym prawo do obrony swoich praw w Kościele, spenalizował czyn wykorzystania seksualnego względem małoletniego lub osoby, która na stałe używa rozumu tylko w ograniczonym zakresie i określił sposób procedowania w tego rodzaju sprawach. Reforma VI księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹, która weszła w życie 8 grudnia 2021 r.² na nowo zdefiniowała to przestępstwo. Dochodzenie wstępne stanowi kluczowy etap poprzedzający kanoniczny proces karny [Mazur 2021, 127]. Osoba objęta tym postępowaniem winna mieć świadomość o przysługujących jej uprawnieniach i możliwość podjęcia obrony.

DR KAROLINA MAZUR, Katedra Kanonicznego Prawa Procesowego, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie; adres do korespondencji: ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków, Polska; e-mail: karolina.mazur@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8551-9239>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej: KPK/83].

² Francesco, *Costituzione apostolica Pascite Gregem Dei con cui viene riformato il libro VI del Codice di Diritto Canonico* (23.05.2021), https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascite-gregem-dei.html [dostęp: 13.12.2021]; tekst polski: Konferencja Episkopatu Polski, *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku stan prawny na dzień 8 grudnia 2021 r. zaktualizowany przekład na język polski*, <https://episkopat.pl/uaktualnione-tlumaczenie-polskie-kodeksu-prawa-kanonicznego-z-1983-roku/> [dostęp: 17.01.2022].

1. Przestępstwo wykorzystania seksualnego po zmianie księgi VI KPK/83

Reforma VI księgi KPK/83 wprowadziła istotne zmiany w przepisie stanowiącym o przestępstwie naruszenia szóstego przykazania Dekalogu, zmieniając lokalizację i oznaczenie kanonu, poszerzając krąg sprawców i pokrzywdzonych, modyfikując przedmiot przestępstwa oraz termin jego przedawnienia. Ten czyn przestępczy został uregulowany w kan. 1398 i umieszczony w tytule VI „Przestępstwa przeciwko życiu, godności i wolności człowieka”.

Sprawcą może być nie tylko duchowny (jak stanowił poprzedni kan. 1395 § 2), ale też członek instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego i wierny, który w Kościele posiada jakąś godność albo pełni urząd lub funkcję (kan. 1398 § 2). Poszerzenie kręgu sprawców stanowi „kompleksową” walkę przeciwko wykorzystaniu seksualnemu ze strony osób, które zajmują dane stanowisko lub pełnią określoną funkcję w Kościele.

Zmianie uległ także podmiot bierny tego przestępstwa. Ochroną prawną został objęty nie tylko małoletni (bez względu na płeć), który nie ukończył 18 lat [tamże, 125], ale także osoba pełnoletnia stale pozbawiona używania rozumu tylko w ograniczonym zakresie, lub której prawo przyznaje taką samą ochronę. Na określenie kręgu pokrzywdzonych korzystających z ochrony prawnej prawodawca kościelny posługuje się podobnymi (jednak nie identycznymi) sformułowaniami, które zostały użyte w normach *de gravioribus delictis*³ i motu proprio *Vos estis lux mundi*⁴ (art. 6, 1° SST/2021⁵,

³ Francesco, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescritto del Santo Padre Francesco con cui si introducono alcune modifiche alle Normae de gravioribus delictis* (03.12.2019), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/12/17/1010/02063.html> [dostęp: 17.01.2022]. Zob. Francis, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescriptum of the Holy Father Francis to approve the Norms on delicts reserved to the Congregation for the Doctrine of the Faith* (11.10.2021), <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2021/12/07/211207c.html> [dostęp: 21.01.2022] [dalej: SST/2021].

⁴ Francesco, *Lettera apostolica in forma di «motu proprio» del sommo pontefice Francesco Vos estis lux mundi* (09.05.2019), https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html [dostęp: 17.01.2022]; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, red. P. Studnicki, M. Dałgiewicz, Apostolicum, Ząbki 2020 [dalej: VELM].

⁵ Prawodawca kościelny oferuje wąską definicję osoby, która jest trwale niezdolna posługiwać się rozumem, czyli dotknięta chorobą psychiczną lub upośledzeniem rozwojowym.

art. 1 § 2 pkt b VELM⁶), dlatego należy odwołać się do tych regulacji prawnych.

Przedmiotem przestępstwa są czyny o charakterze seksualnym naruszające szóste przykazanie Dekalogu, w tym obcowanie płciowe i inne czynności seksualne (kan. 1398, 1°) [tamże, 126]. Odpowiedzialności karnej może podlegać także sprawca, który uwodzi albo nakłania pokrzywdzonego do ukazywania się w sposób pornograficzny lub do uczestniczenia w rzeczywistych bądź symulowanych przedstawieniach pornograficznych (kan. 1398, 2°) i nabywa, przechowuje, prezentuje lub rozpowszechnia materiały pornograficzne (kan. 1398, 3°).

Dykasteria ds. Nauki Wiary nadal będzie osądzać tego rodzaju sprawy tylko względem sprawców, którzy są duchownymi⁷. Wyjęte spod jurysdykcji tej Dykasterii są sprawy karne dotyczące uwodzenia lub nakłaniania osób, które na stałe używają rozumu tylko w ograniczonym zakresie lub którym prawo przyznaje taką samą ochronę do ukazywania się w sposób pornograficzny lub do uczestniczenia w przedstawieniach pornograficznych (rzeczywistych lub symulowanych). Nie będą też rozpatrywane sprawy dotyczące nabywania, przechowywania, prezentowania lub rozpowszechniania materiałów pornograficznych przedstawiające osoby, które na stałe używają rozumu tylko w ograniczonym zakresie⁸. Te sprawy będą procedowane z zachowaniem kan. 1717-1728 przy odpowiednim stosowaniu przepisów o procesach w ogólności i zwyczajnym procesie spornym (kan. 1728 § 1).

Prawodawca kościelny wprowadził także zmiany w przedmiocie przedawnienia. Dotychczas przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu względem małoletnich poniżej 16 lat przedawniało się po upływie 5 lat (kan. 1362 § 1, 2°). Po nowelizacji księgi VI KPK/83 prawodawca kościelny postanowił, że czyn przestępczy z kan. 1398 § 2 przedawnia się po upływie 7 lat, a w przypadku przestępstwa, o którym w kan. kan. 1398 § 1 – dopiero po 20 latach (kan. 1362 § 1, 2°). Obecne terminy

⁶ VELM zawiera znacznie szerszą definicję, stanowiąc że *osobą bezradną* jest „każda osoba chora, z ułomnościami fizycznymi lub umysłowymi albo pozbawiona wolności osobistej, która faktycznie, nawet sporadycznie, ogranicza jej zdolność rozumienia lub chcenia, czy też w inny sposób przeciwstawienia się agresji”.

⁷ Art. 6, 1° i 2° SST/2021 określa sprawcę terminem „duchowny”, dlatego Dykasteria nie będzie osądzała w sprawach przeciwko członkom instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego (nieposiadających święceń kapłańskich) oraz świeckim.

⁸ Zob. nr I pkt 5 i 6 *Vademecum*.

przedawnienia zostały niejako uzależnione od pozycji sprawcy, jaką posiada w Kościele, co jest błędne. Pozycja kanoniczna sprawcy winna stanowić jedną z okoliczności, jaką należy wziąć pod uwagę przy wymierzaniu kary, przy czym nie powinna prowadzić do wydłużenia lub skrócenia terminu przedawnienia.

Przestępstwo zarezerwowane do osądzenia przez Dykasterię ds. Nauki Wiary, o którym mowa w art. 6 SST/2021, podlega specjalnym przepisom w zakresie ich przedawnienia (kan. 1362 § 1, 1°). Skarga karna wygasa po upływie 20 lat (art. 8 § 1 SST/2021). Bieg terminu rozpoczyna się zgodnie z kan. 1362 § 2, jeśli pokrzywdzonym jest małoletni – od dnia, w którym ukończył 18 lat (art. 8 § 2 SST/2021). Dykasteria ds. Nauki Wiary nadal ma prawo uchylać przedawnienia w odniesieniu do wszystkich przestępstw jej zastrzeżonych, nawet jeśli chodzi o czyny zabronione popełnione przed wejściem w życie norm *de gravioribus delictis* (art. 8 § 3 SST/2021).

2. Podjęcie obrony przed oskarżeniem jako podstawowe prawo każdego wiernego

Kościół podejmował temat praw człowieka [Miziński, 2007, 144-45], podkreślając, że każdy, niezależnie od popełnianego czynu, ma prawo oczekiwać przestrzegania i respektowania swoich praw, do których niewątpliwie należy prawo do obrony. Prawodawca kościelny przypomina wszystkim wiernym o podstawowym prawie dochodzenia swoich praw w Kościele i możliwości podjęcia obrony na kompetentnym forum kościelnym (kan. 221 § 1). KPK/83 koncentruje się na potrójnym podejściu do norm dotyczących prawa do obrony: *vindicatio* praw wiernych (kan. 221 § 1), *vocatio in iudicium* (kan. 221 § 2) i *applicatio* kar kanonicznych (kan. 221 § 3) [Di Mattia 1993, 310; Romanko 2018, 368-69; Miziński 2009, 78-79].

Prawo do obrony oznacza konieczność zapewnienia właściwych warunków do tego, aby przyznane uprawnienia mogły być realizowane. W trakcie postępowania nie można być pozbawionym lub ograniczonym podstawowych możliwości do podjęcia obrony, a wszelkie naruszenia z tym związane mogą skutkować rzeczywistym i definitywnym uszczerbkiem istotnych praw i interesów pozwanego [Acebal Luján 1992, 576]. Kanoniczna zasada

prawa do obrony pełni następujące funkcje: gwarancyjną⁹, stabilizującą¹⁰, organizacyjną¹¹, informacyjną¹² oraz wychowawczą¹³ [Matan 2009, 97-98].

Fundamentalne prawo *christifideles*¹⁴ do obrony ma charakter „konstytucyjny”, jest wyższe rangą od norm „zwyczajnych” [Stawniak 1990, 144], stanowi wyjaśnienie lub utrwalenie zasady kontradyktoryjności [Miziński 2009, 79-80]. W żadnym uczciwym kościelnym procesie karnym nie można odmówić oskarżonemu możliwości podjęcia obrony, w tym prawa do poznania tożsamości skarżącego, przedmiotu skargi i związanych z nią dowodów oraz możliwości ustosunkowania się do nich i przedstawienia własnych dowodów [Llobell 2012, 310; Stawniak 1990, 142; Romanko 2018, 368]. Każdy przepis znajdujący się w kanonicznym systemie procesowym, który jest niezgodny z zasadą wyrażoną w kan. 221 § 1 musi być uznany za nieobowiązujący [Sánchez 2017, 224; Blasi 1987, 378-79]. Procedowanie sprzeczne z tym prawem prowadzi do wadliwości wyroku (kan. 1620, 7°) czy złamania zasady nienaruszalności uprawnienia do obrony (kan. 1598 § 1) [Miziński 2009, 79].

⁹ Zabezpiecza prawa podejrzanego i oskarżonego w dochodzeniu wstępnym i kanonicznym procesie karnym, m.in. ochronę dobrego imienia.

¹⁰ Wyznacza prawnie obowiązujący zakres uprawnień podejrzanego i oskarżonego w dochodzeniu wstępnym i kościelnym postępowaniu karnym.

¹¹ Ustala zakres uprawnień (w tym ich granic) przysługujących podejrzanemu i oskarżonemu oraz odpowiadających im obowiązków po stronie podmiotów prowadzących dochodzenie wstępne bądź kościelny proces karny.

¹² Umożliwia zapoznanie się z aktem oskarżenia (w tym stawianymi zarzutami), materiałem dowodowym w sprawie w trakcie ogłoszenia akt procesowych i podejmowanie konkretnych działań (przedkładanie nowych dowodów).

¹³ Poszanowanie podstawowych praw stron postępowania ma kluczowe znaczenie dla tworzenia klimatu zaufania wśród wiernych, ale także i społeczeństwa do działalności wymiaru sprawiedliwości w Kościele.

¹⁴ „*Ius christifidelium ut semper iura sua defendere possint, et ius ut iudicentur secundum praescripta iuris, fundamentalia etiam iura sunt*”. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Legis Ecclesiae Fundamentalibus. Textus emendatus cum relatione de ipso schemate deque emendationibus receptis*, Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1971, s. 84.

3. Elementy dochodzenia wstępnego przemawiające na rzecz prawa do obrony

Kanoniczne postępowanie karne przebiega w dwóch fazach: wstępnej, zwanej dochodzeniem wstępnym, oraz w samym procesie, który może mieć charakter administracyjny lub sądowy. Prawodawca kościelny wydał przepisy powszechne i partykularne dotyczące sposobu procedowania w sprawach o popełnienie przestępstwa, którego ofiarą jest małoletni: motu proprio papieża Franciszka *Vos estis lux mundi* i *Come una madre amorevole*¹⁵, *Vademecum*¹⁶ i okólnik Kongregacji Nauki Wiary (obecnie Dykasterii ds. Nauki Wiary)¹⁷ oraz wytyczne Konferencji Episkopatu Polski¹⁸.

Dochodzenie wstępne ma charakter przedprocesowy [López Segovia 2014, 106], podczas którego uczestniczą trzy kategorie osób: prowadzący dochodzenie wstępne¹⁹, osoby współpracujące²⁰ i inne zaangażowane

¹⁵ Francesco, Lettera apostolica in forma di «motu proprio» del sommo pontefice Francesco *Come una madre amorevole* (04.06.2016), AAS 108 (2016), s. 715-17; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 43-45.

¹⁶ Congregazione per la Dottrina della Fede, *Vademecum su alcuni punti di procedura nel trattamento dei casi di abuso sessuale di minori commessi da chierici* (16.07.2020), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20200716_vademecum-casi-abuso_it.html [dostęp: 16.02.2022]; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 59-100 [dalej: *Vademecum*].

¹⁷ Congregazione per la Dottrina Della Fede, *Lettera circolare per aiutare le conferenze episcopali nel preparare linee Guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici* (03.05.2011); tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 35-42 [dalej: Okólnik KNW].

¹⁸ Tekst przyjęty na mocy uchwały nr 13/366/2014 Konferencji Episkopatu Polski z 8 października 2014 r., został dwukrotnie nowelizowany: 6 czerwca 2017 r. i 8 października 2019 r. Konferencja Episkopatu Polski, *Uchwała nr 14/384/2019 Konferencji Episkopatu Polski w sprawie nowelizacji Wytycznych dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia* (08.10.2019), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” nr 31 (2019), s. 259-70 [dalej: Wytyczne KEP].

¹⁹ Dochodzenie może prowadzić ordynariusz lub inna osoba delegowana, która winna spełniać kryteria wymagane dla audytora (kan. 1717 § 3 w zw. z kan. 1428 § 2; nr 38 *Vademecum*) albo komisja (nr 2 Wytyczne KEP). Funkcję delegata mogą pełnić tylko kapłani posiadający doktorat lub przynajmniej licencjat z prawa kanonicznego, o dobrych obyczajach, odznaczający się w sposób szczególny roztropnością i doświadczeniem prawniczym (art. 20 § 2 SST/2021).

²⁰ Promotor sprawiedliwości, notariusz, biegły.

strony²¹ [Mazur 2021, 129]. Stanowi gwarancję, że po otrzymaniu *notitia criminis* prowadzący dochodzenie wstępne uzyska informacje na temat przestępstwa, sprawcy i pokrzywdzonego, a z drugiej strony ma charakter poufny [Loza 2011, 1289], stąd też jest jedynym środkiem ostrożności mającym na celu ochronę dobrego imienia osób objętych tym postępowaniem (kan. 1717 § 2; nr II Okólnik KNW) [Sánchez 2017, 217; Arroba Conde 2014, 40].

Podmiot²², do którego wpłynęła *notitia criminis*, winien „zbadać fakty i okoliczności oraz poczytalność” (kan. 1717 § 1), czyli istotne elementy składające się na przestępstwo [Ramos 2010, 2114; Mazur 2021, 130-32].

Dochodzenie wstępne zawiera w sobie kompletną praktykę sądową. Aby go rozpocząć, prawodawca kościelny wymaga w każdym przypadku wydania dekretu przez ordynariusza (kan. 1323) lub Dykasterię ds. Nauki Wiary (art. 10 § 1 SST/2021 w zw. z art. 10 VELM) (w zależności czy sprawa jest zarezerwowana do osądzania przez tę Dykasterię) [tamże, 129-30; Sánchez 2017, 228]. Składa się z trzech etapów: 1) Instrukcja sprawy – zgromadzenie dowodów w sprawie z odpowiednim zastosowaniem kanonów o zwyczajnym procesie spornym (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1526-1586); 2) Analiza zgromadzonego materiału dowodowego – prowadzący dochodzenie wstępne powinien dążyć do odtworzenia faktów, na których oparte jest oskarżenie, ustalić czy istnieje prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa, a jeśli tak, to ilość czynów przestępczych i czas ich popełnienia (nr 34 *Vademecum*) i czy zachodzą podstawy do zmiany kwalifikacji prawnej czynu. Powinien także ustalić wiek pokrzywdzonego (czy był nieletni) bądź stan jego poczytalności (czy był pozbawiony używania rozumu); ustalić stan poczytalności podejrzanego; zweryfikować, czy zachodzą okoliczności wyłączające (kan. 1323), łagodzące (kan. 1324) lub obciążające (kan. 1326) odpowiedzialność karną²³, czy przestępstwo jest przedawnione. Nie

²¹ Do kategorii tych osób należy wymienić: podejrzanego, pokrzywdzonego i jego przedstawiciela ustawowego bądź opiekuna prawnego (gdy jest niepełnoletni), świadka naocznego lub ze słyszenia.

²² Dykasteria ds. Nauki Wiary (art. 10 § 3 SST/2021), diecezja, prałatura personalna, ordynariat wojskowy, instytut zakonny (kan. 1717 § 1 w zw. z kan. 134 § 1) lub delegat ds. ochrony dzieci i młodzieży (nr 2a Wytyczne KEP).

²³ Niewiedza lub błąd duchownego co do wieku małoletniego nie stanowi okoliczności łagodzącej lub uwalniającej w przypadku przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnionego z małoletnim poniżej osiemnastego roku życia, zgodnie z art. 6 pkt 1 SST/2021.

jest konieczne uzyskanie pewności moralnej, jak to jest wymagane w przypadku orzeczenia sądowego (nr 33 *Vademecum*) [tamże], a istnienie prawdopodobieństwa (kan. 1717 § 1; nr 16 *Vademecum*); 3) Podjęcie ostatecznej decyzji – uwzględniając wynik dochodzenia wstępnego i zgromadzone dowody, ordynariusz (kan. 1718 § 1) lub Dykasteria (nr 76 i 77 *Vademecum* – w zależności od tego kto jest podejrzanym²⁴ [Stokłosa 2015, 198-204; Borek 2004, 127] i jakie przestępstwo mu się zarzuca²⁵ [Stokłosa 2015, 156; Calvo Álvarez 2011, 1056; Krukowski 2007a, 26] – ma różne możliwości działania: może sprawę umorzyć; zwrócić się o gruntowniejsze przeprowadzenie dochodzenia wstępnego; nałożyć środki dyscyplinarne w ramach nakazu karnego (nr 78 i 79 *Vademecum*), postanowić, że należy wszcząć jedną z procedur karnych (nr 85 *Vademecum*): proces karny (sądowy lub administracyjny), wydalenie *ex officio* ze stanu duchownego (nr 85 *Vademecum*) bądź wskazać inne drogi pasterskiej troski [Mazur 2021, 138-39].

Celem wydania dekretu zamykającego dochodzenie wstępne, ordynariusz powinien wysłuchać dwóch sędziów albo innych biegłych w prawie, jeśli uzna to za stosowne (kan. 1718 § 3). Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich²⁶, w przeciwieństwie do KPK/83, bardziej wzmacnia prawo do obrony, przyznając *expressis verbis* osobie objętej dochodzeniem możliwość bycia wysłuchanym i wyrażenia swojego stanowiska w sprawie (kan. 1469 § 3 KKKW).

Decyzja, jaką podejmie ordynariusz bądź Dykasteria, w toczącej się sprawie, może ulec zmianie, wskutek pojawienia się nowych okoliczności faktycznych lub prawnych dających podstawę do podjęcia innej decyzji (uchylającej lub modyfikującej dotychczasową) wydanej w formie dekretu (kan. 1718 § 2). Gdy ordynariusz uzyska nowe informacje na temat sprawy zarezerwowanej do osądzenia przez Dykasterię ds. Nauki Wiary, które

²⁴ Dykasteria ds. Nauki Wiary osądza sprawy duchownych, duchownych zakonnych i członków stowarzyszeń życia apostołskiego o popełnienie przestępstwa, o którym mowa w art. 6 SST/2021. W przypadku członków instytutu życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego niemających święcenia kapłańskie oraz świeckich – ordynariusz.

²⁵ Normy *de gravioribus delictis* wymieniają przestępstwa, które są zarezerwowane do osądzenia przez Dykasterię ds. Nauki Wiary. Przestępstwa nie wymienione w *delicta graviora* będą rozpatrywane przez kompetentnego ordynariusza.

²⁶ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002 [dalej: KKKW].

mogą mieć wpływ na toczącą się sprawę, to winien je przekazać do tej Dykasterii (nr 75 *Vademecum*).

Na każdym etapie sprawy prowadzący dochodzenie wstępne i sędzia może zastosować środki zapobiegawcze²⁷ [Dohnalik 2015, 57], wydając dekret (art. 15 VELM, nr 58 *Vademecum*, nr III pkt d ppkt 3 Okólnik KNW, nr 7 Wytyczne KEP, art. 8 ust 2 Aneks nr 2 Wytyczne KEP) [Mazur 2021, 135]. Podejrzany i oskarżony winien być pouczony o celu nałożenia tego środka²⁸, że nie ma charakteru karnego, odwołuje się go z chwilą ustania przyczyny jego nałożenia, traci moc z chwilą ewentualnego zakończenia postępowania karnego (nr 61 *Vademecum*) i może go zaskarżyć, wnosząc rekurs²⁹.

Przejawem realizacji zasady prawa do obrony jest wymóg przeprowadzenia dochodzenia wstępnego (art. 10 § 3 SST/2021), tak aby nie było ono opcjonalne, ale stanowiło konieczny etap poprzedzający kanoniczne postępowanie karne [Sánchez 2017, 230]. Część kanonistów zwraca uwagę na możliwość pominięcia tego etapu postępowania [Łupiński 1993, 211], jednak w sprawach o popełnienie przestępstwa, gdy pokrzywdzonym jest osoba małoletnia bądź pełnoletnia pozbawiona używania rozumu, konieczne jest przeprowadzanie dochodzenia niezależnie od tego, czy przedłożone dowody w sprawie są wystarczające do pominięcia tego etapu. Przeprowadzenie czynności procesowych, już na tym etapie sprawy, pozwoli ustalić autentyczność przedłożonych dowodów, pozostałe zaś zabezpieczyć przed ich ewentualną utratą bądź zniekształceniem oraz zapewnić podejrzanemu prawo do podjęcia obrony. Powyższa teza znajduje odzwierciedlenie w normach *de gravioribus delictis* (art. 10 § 3). Co więcej, Dykasteria ds. Nauki Wiary ma prawo, na każdym etapie i stopniu postępowania, przekazać sprawę papieżowi o wydalenie *ex officio* ze stanu duchownego, „gdy jest oczywiste, że popełniono przestępstwo, po daniu winnemu prawa do obrony” (art. 26).

Każde stadium sprawy ma swoją rolę do odegrania, a oba etapy (dochodzenie wstępne i późniejszy proces karny) mają bezpośredni wpływ na osobę objętą postępowaniem i jej podstawowe prawa, do których niewątpliwie należy prawo do obrony. Należy pamiętać, że podejrzany (później

²⁷ Zob. kan. 1722; nr 58-65 *Vademecum*.

²⁸ Ochrona przed utratą dobrego imienia wskutek dużego zgorzenia wśród wiernych, uniemożliwienie mu popełnienia kolejnego przestępstwa czy uniknięcie stygmatyzacji w społeczeństwie.

²⁹ Zob. kan. 1732-1739.

oskarżony)³⁰ [Miziński 2003, 183; Tenże 2010, 123; Garcia Matamoros 2013, 555] nie musi udowodniać swoją niewinności³¹. Za wszelką cenę należy unikać stosowania zasady inkwizycyjnej w kościelnym postępowaniu, która prowadzi do utraty prawa do sprawiedliwego procesu i naruszenia zasady domniemania niewinności. Należy także unikać przyznania waloru pewnym środkom dowodowym bez ich oceny w kontekście całego zgromadzonego materiału dowodowego. Prowadzący dochodzenie wstępne obowiązany jest zachować bezstronność, stąd też winien unikać kierunkowego nastawienia do sprawy, w ramach którego strony mogłyby błędnie uznać, że przyjęto określony obraz sprawy zanim formalnie rozpoczął się kościelny proces karny.

4. Uprawnienia podejrzanego i oskarżonego o popełnienie przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu

Podejrzanym powinien zostać poinformowany o wszczęciu przeciwko niemu dochodzenia wstępnego (art. 12 § 8 VELM; nr III pkt e Okólnik KNW; Wstęp do aneksu 2 Wytyczne KEP; art. 6 pkt 1 w zw. z art. 7 ust. 1 pkt 3 Aneks 2 Wytyczne KEP). Dzięki temu uprawnieniu, może się dowiedzieć, kto będzie prowadził dochodzenie wstępne (nr 40 *Vademecum*) i uczestniczył w sprawie, a w konsekwencji, będzie mógł skorzystać z prawa złożenia prośby o ich wyłączenie w przypadku wystąpienia jednej z okoliczności, o których mowa w kan. 1448³².

Zanim zostanie podjęta ostateczna decyzja w sprawie, podejrzany powinien mieć możliwość wglądu do akt dochodzenia wstępnego, aby zweryfikować, czy prawidłowo przeprowadzono instrukcję i mieć możliwość podniesienia ewentualnych uwag. Prawodawca kościelny wprowadza narzędzia, dzięki którym można wyeliminować ryzyko mataczenia w sprawie, które można zastosować do dochodzenia wstępnego, m.in. ograniczyć dostęp do jakiegoś aktu, trzymając się ściśle granic wskazanych w kan. 1598 § 1 [Stawniak 1990, 146; Miziński 2009, 89-90], udostępnić obrońcy

³⁰ W dochodzeniu wstępnym sprawcę uważa się za podejrzanego, natomiast od powiadomienia dekretem o akcie oskarżenia aż do prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy – oskarżonym.

³¹ Zob. kan. 1321 § 1; nr 1 pkt d Okólnik KNW; nr 45 *Vademecum*; nr 9 Wytyczne KEP.

³² Zob. kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1449 § 1. Art. 12 § 6 VELM przewiduje możliwość samodzielnego wyłączenia się ze sprawy przez metropolicę z prowadzenia dochodzenia wstępnego, natomiast art. 13 § 3 VELM dotyczy osób mu pomagających w tym postępowaniu.

akta dochodzenia wstępnego po uprzednim złożeniu przyrzeczenia o zachowaniu w tajemnicy informacji w nich zawartych (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1598 § 1 i kan. 1455 § 1 i 3). Nieuzasadniona odmowa wglądu do akt może prowadzić do nieważności dochodzenia (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1620, 7°).

Podejrzany winien otrzymać pouczenie o przysługujących mu uprawnieniach i spoczywających na nim obowiązkach. Zastanawiające jest dłaczego prawodawca kościelny pominął tak istotną kwestię, zdając sobie sprawę, że zarówno podejrzany, jak i pokrzywdzony mogą nie dysponować wiedzą prawniczą, stanowiąc o obowiązku wprowadzenia kilku pouczeń³³. Prowadzący dochodzenie wstępne powinien wręczyć zarówno podejrzanemu, jak i pokrzywdzonemu dokumenty wymieniające ich uprawnienia w trakcie dochodzenia wstępnego (wraz z podstawami prawnymi), które winny zostać przez nich opatrzone własnoręcznymi podpisami z zachowaniem kan. 1473 i znaleźć się w aktach dochodzenia wstępnego [Mazur 2021, 137-38]. Dzięki temu rozwiązaniu prawnemu, prowadzący dochodzenie wstępne chroni się przed ewentualnym zarzutem naruszenia prawa do obrony, który może prowadzić do nieważności postępowania (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1620, 7°). Na konferencji biskupów spoczywa obowiązek opracowania jednolitych wzorów pouczeń o uprawnieniach i obowiązkach zarówno dla podejrzanego, jak i pokrzywdzonego, które byłyby stosowane w polskich sądach kościelnych, dlatego też należy znowelizować aktualne Wytyczne KEP, wprowadzając dodatkowe załączniki do tego aktu prawnego.

Podejrzany ma prawo do zachowania dobrego imienia (kan. 1717 § 2), które związane jest z zasadą domniemania niewinności (kan. 220). Powinnością prowadzącego dochodzenie wstępne jest ochrona wizerunku i sfery prywatnej osób zaangażowanych w sprawę, jak również poufność danych osobowych (art. 5 § 2 VELM), dążąc, aby doniesienie o przestępstwie nie

³³ Prawodawca kościelny stanowi o obowiązku pouczenia podejrzanego o oskarżeniu i możliwości ustosunkowania się do niego w trakcie dochodzenia wstępnego (nr II i III pkt e Okólnik KNW; nr 105 *Vademecum*), prawie do złożenia prośby o zwolnienie ze wszystkich obowiązków związanych ze stanem duchownym (nr 157 *Vademecum*). O wiele więcej pouczeń skierowanych jest do pokrzywdzonego: kiedy nie można wszcząć dochodzenia wstępnego (nr 8 Wytyczne KEP), w jaki sposób może skorzystać z pomocy duchowej i psychologicznej (art. 6 Aneks nr 1 Wytyczne KEP); o społecznym obowiązku powiadomienia polskich organów ścigania o przestępstwie (art. 5 ust. 2 pkt 2 Aneks nr 2 Wytyczne KEP); że postępowanie kanoniczne ma charakter wewnętrzkościelny (art. 5 ust. 2 pkt 3 Aneks nr 2 Wytyczne KEP).

prowadziło do wyrządzenia podejrzanemu szkody, stygmatyzacji w społeczeństwie, retorsji [Kluza 2017, 65] czy dyskryminacji (nr 44 *Vademecum*) [Skonieczny 2009, 80-81]. Mimo zagwarantowania podejrzanemu tego prawa, prawodawca kościelny wprowadził przepisy prawne, które są ze sobą wewnętrznie sprzeczne. Na przykład Dykasteria ds. Nauki Wiary postanowiła, że w trakcie dochodzenia wstępnego obowiązuje tajemnica urzędowa (nr 30 *Vademecum*), a mimo tego, pokrzywdzonemu zapewniła prawo do publicznego informowania o podjętych działaniach w sprawie (nr 47 *Vademecum*).

Upublicznienie sprawy w jakikolwiek sposób nieuchronnie grozi naruszeniem zasady domniemania niewinności czy szerzeniem „przedsądów”, a w konsekwencji, wypaczeniem kanonicznego postępowania karnego [Waltoś 1997, 232]. Każda publiczna wzmianka o sprawie, nawet o podejrzeniu o popełnienie przestępstwa, byle skierowanego przeciw osobie wskazanej z imienia i nazwiska czy funkcji jaką pełni bądź pełniła w Kościele stygmatyzuje go w społeczeństwie [Waltoś, 1997, 228] i prowadzi do wzrostu zgorzienia wśród wiernych, stąd też należy zapewnić ochronę prawną osobom biorącym udział w dochodzeniu wstępnym i kanonicznym procesie karnym przed rozpowszechnieniem ich danych osobowych.

Wprawdzie prawodawca kościelny przypomina, że podejrzanemu przysługuje prawo do obrony (nr 97 i 104 *Vademecum*; art. 12 § 7 VELM; nr I pkt d ppkt 3 Okólnik KNW; nr 9 i Wstęp do aneksu nr 2 Wytyczne KEP), zdefiniował przestępstwo zniesławienia (kan. 1390 § 2) i wprowadził możliwość pociągnięcia oszczercy do odpowiedzialności odszkodowawczej (kan. 1390 § 3), jednak nie określił sankcji karnych związanych z naruszeniem prawa do wizerunku i anonimowości podejrzanego i oskarżonego. Ochronę prawną zapewnia prawodawca polski, przewidując możliwość wytoczenia powództwa o naruszenie dóbr osobistych wymienionych w *Kodeksie cywilnym*³⁴, wprowadzając przestępstwo zniesławienia stypizowane w *Kodeksie karnym*³⁵ (art. 212) i określając zasady prowadzenia relacji prasowych w postępowaniach sądowych³⁶. Prawodawca polski zakazuje wypowiadania w prasie opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia w I instancji (art. 13 ust. 1 u.p.p.) czy publikowania

³⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

³⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. *Kodeks karny*, Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.

³⁶ Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. *Prawo prasowe*, Dz. U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm. [dalej: u.p.p.].

w prasie wizerunku i innych danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe (art. 13 ust. 2 u.p.p.).

Zatem osoba, której dobre imię zostało naruszone cudzym działaniem, może – wedle własnego uznania – dochodzić swych praw zarówno w drodze postępowania cywilnego, jak i karnego; jednak nic nie stoi również na przeszkodzie skorzystaniu z obu tych możliwości jednocześnie [Sydor-Zielińska 2012, 69]. Gdyby podejrzenia nie zostały potwierdzone, powinno się uczynić wszystko, aby zostało przywrócone jego dobre imię, które ucierpiało na skutek bezpodstawnego oskarżenia (nr I pkt d ppkt 3 Okólnik KNW; nr 9 i art. 8 ust. 2 Aneks nr 2 Wytyczne KEP). Jeśli naruszono prawo do wizerunku i anonimowości podejrzanego lub oskarżonego, to należy wytoczyć powództwo cywilne o ochronę dóbr osobistych [Waltoś 1997, 231].

Podejrzany, do momentu udowodnienia mu winy, korzysta z domniemania niewinności (art. 12 § 7 VELM; nr I pkt d ppkt 3 Okólnik KNW; nr 9 i Wstęp do aneksu nr 2 Wytyczne KEP), które zostaje obalone dopiero z chwilą wydania prawomocnego wyroku bądź dekretu pozasądowego stwierdzającego winę oskarżonego i wymierzającego mu karę, środek karny lub pokutę. Zasada domniemania niewinności nakazuje traktowanie oskarżonego jak niewinnego, niezależnie od posiadanego już przekonania, jednak nie oznacza ona wymogu subiektywnego przekonania przez prowadzącego dochodzenie, że podejrzany jest niewinny.

Respektując powyższą zasadę prawną, prawodawca kościelny postanowił, że biskup diecezjalny winien zapewnić podejrzanemu przynależącemu do stanu duchownego godne i słuszne utrzymanie (kan. 281 § 1 w zw. z kan. 384; nr III pkt f Okólnik KNW)³⁷. Obecne kanoniczne prawodawstwo powszechne zapewnia jedynie pokrzywdzonemu i osobom mu najbliższym prawo do traktowania z godnością i szacunkiem oraz uzyskania odpowiedniej pomocy duchowej, medycznej, terapeutycznej i psychologicznej [art. 5 § 1 VELM; nr 55 *Vademecum*; nr III pkt c Okólnik KNW; art. 5 ust. 1 Aneks nr 1 Wytyczne KEP]. Niewątpliwie również podejrzany i osoby mu najbliższe winny mieć także zagwarantowane powyższe uprawnienia. Na szczególną uwagę zasługują wytyczne Konferencji Episkopatu Polski, które postanowiły objąć specjalistyczną opieką zarówno pokrzywdzonego (art. 1 pkt 1, art. 3 ust. 1, art. 5 ust. 1, art. 6 i art. 7 Aneks nr 1 Wytyczne

³⁷ Zob. Lewandowski 2019, 297; Tenże 2021, 317-25.

KEP), jak i podejrzanego (nr 9 i art. 2 pkt 2 Aneks nr 2 Wytyczne KEP) i osoby im najbliższe.

Kolejnym kluczowym uprawnieniem podejrzanego jest możliwość ustanowienia obrońcy z wyboru. Mimo, że prawodawca kościelny stanowi, że w procesie karnym oskarżony musi mieć zawsze adwokata – albo ustanowionego przez siebie, albo danego przez sędziego (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1481 § 2) [Stawniak 1990, 145], to w trakcie dochodzenia wstępnego wyklucza możliwość ustanowienia obrońcy z urzędu (nr 54 *Vademecum*). Mając na uwadze istotę przestępstwa wykorzystania seksualnego, obowiązujące prawo do obrony oraz jakie czynności procesowe przeprowadza się na tym etapie sprawy [Mazur 2021, 134-35], to w przypadku gdy podejrzany nie skorzystał z prawa do ustanowienia adwokata z wyboru, prowadzący dochodzenie winien ustanowić mu obrońcę z urzędu. Obecność adwokata kościelnego w trakcie dochodzenia wstępnego pozwoli na podjęcie przez podejrzanego obrony, przedstawiania dowodów (nr 111 *Vademecum*) przemawiających za jego niewinnością, dzięki którym prowadzący dochodzenie wstępne będzie mógł ustalić czy istnieją podstawy dla uznania prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa (nr 66 *Vademecum*; art. 3 Aneks nr 2 Wytyczne KEP), a w konsekwencji, jakie należy podjąć dalsze decyzje w sprawie (kan. 1718 § 1).

Prawodawca kościelny przyznał oskarżonemu określone uprawnienia w trakcie toczącego się postępowania karnego. Przewodniczący trybunału wydaje dekret wzywający oskarżonego do stawiennictwa (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1507 § 1 i kan. 1508 § 1; nr 97 *Vademecum*) [Miziński 2009, 82], przedstawia mu oskarżenie i dowody (kan. 1720, 1°) w szczególności doręcza akt oskarżenia (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1508 § 2) i udostępnia akta dochodzenia wstępnego (nr 101 *Vademecum*), dając mu możliwość podjęcia obrony (nr 104 *Vademecum*). Dekret wezwania powinien zawierać także pouczenie dla oskarżonego o możliwości ustanowienia adwokata z wyboru, a jeśli tego nie uczynił, to winien zapewnić mu obrońcę *ex officio* (kan. 1723, kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1481 § 2; nr 98 *Vademecum*; art. 20 § 7 SST/2021) oraz poinformować o skutkach prawnych odmowy lub zaniechania stawiennictwa przed trybunałem kościelnym (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1510; nr 99 i 100 *Vademecum*).

W procesie karnym oskarżony musi mieć zawsze adwokata ustanowionego przez siebie albo z urzędu (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1481 § 2). Prawodawca kościelny przyznaje oskarżonemu prawo do odwołania adwokata.

Żeby ten akt osiągnął swój skutek, musi być mu zakomunikowany i należy powiadomić o tym sędziego i rzecznika sprawiedliwości (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1486 § 1). Adwokat może również z poważnej przyczyny zostać usunięty dekretem sędziego wydanym *ex officio* lub na żądanie strony (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1487). W sytuacji usunięcia adwokata należy postępować zgodnie z kan. 1723 § 2.

W trakcie kanonicznego procesu karno-sądowego oskarżonemu przysługuje prawo do zgłoszenia dowodów, które wydają się pożyteczne do rozpoznania sprawy i są godziwe oraz składania wniosków dowodowych (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1516 i kan. 1527 § 1), jednakże należy pamiętać, że oskarżony nie ma obowiązku przyznania się do popełnienia przestępstwa, stąd też nie można od niego żądać złożenia przysięgi *de veritate dicenda*, dlatego w sprawach karnych nie stosuje się kan. 1531 § 1 i kan. 1532 (kan. 1728 § 2; nr 110 *Vademecum*) [Miziński 2010, 135-36; Krukowski 2007b, 413].

Po zebraniu dowodów, a przed dyskusją sprawy, sędzia winien zezwolić stronom i ich adwokatom, aby w kancelarii sądu przejrzyli akta, które nie są im jeszcze znane (kan. 1598 § 1). Publikacja akt należy do istotnych czynności procesowych [Stawniak 1990, 146], jest jednym z niezbędnych elementów uprawnienia do obrony, stanowi realizację zasady prawdy obiektywnej w procesie i gwarancji praw przysługujących stronom [Miziński 2009, 88-89]. Jej ewentualne pominięcie traktowane jest przez prawodawcę kościelny jako odmowa prawa do obrony, której skutkiem jest nieusuwalna nieważność wyroku (kan. 1620, 7°).

Po zamknięciu postępowania dowodowego, sędzia powinien wyznaczyć odpowiedni okres czasu na przestawienie głosów obrończych lub uwag (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1601; nr 109 *Vademecum*). Podczas dyskusji sprawy, niezależnie od tego, czy dokonuje się ona na piśmie czy ustnie [Sztafrowski 1986, 417], oskarżony ma zawsze prawo, by on sam lub jego adwokat lub pełnomocnik pisał lub zabierał głos jako ostatni (kan. 1725). Prawodawca kościelny przewiduje możliwość dopuszczenia nowych dowodów w następstwie wniosków złożonych przez obronę po spełnieniu warunków przewidzianych w kan. 1600 (nr 108 *Vademecum*).

Sąd kościelny musi uwzględnić cały materiał dowodowy w sprawie i jasno uzasadnić swoje stanowisko, następnie wydać wyrok, podając stan faktyczny i prawny sprawy oraz pouczając o formie i terminie jego zaskarżenia i wskazać właściwy trybunał apelacyjny (kan. 1611 w zw. z kan. 1614)

[Stawniak 1990, 146-47]. Oskarżony, który został pokrzywdzony opublikowanym orzeczeniem, ma prawo złożyć apelację w odpowiednim terminie³⁸ do trybunału wyższej instancji (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1628 w zw. z kan. 1727 § 1; art. 16 SST/2021). W sądowym procesie karnym nie jest wymagany podwójny zgodny wyrok, stąd też rozstrzygnięcie podjęte w ewentualnej drugiej instancji w formie wyroku (art. 18 nr 1 SST/2021) czy niewniesienie apelacji w terminie (art. 18 nr 2 SST/2021) stanowi *res iudicata* (nr 88 *Vademecum*).

Na każdym stopniu i w każdym stadium procesu karnego, jeżeli w oczywisty sposób stwierdzono, że przestępstwo nie zostało przez oskarżonego popełnione, sędzia ma obowiązek orzec to wyrokiem i oskarżonego uniewinnić (kan. 1726). Należy także wspomnieć o uprawnieniu rzecznika sprawiedliwości do cofnięcia aktu oskarżenia, z nakazu lub za zgodą ordynariusza (kan. 1724 § 1), wskutek czego może dojść do umorzenia postępowania. Żeby ten akt wywarł skutki procesowe, konieczna jest uprzednia zgoda oskarżonego na dokonanie takiej czynności (kan. 1724 § 2). Jeśli oskarżony uzna oskarżenie za bezzasadne i dysponuje dowodami przemawiającymi za jego niewinnością, to w trakcie procesu będzie dążył do oczyszczenia się z przedstawionych mu zarzutów i uzyskania wyroku uniewinniającego, który będzie dla niego bardziej korzystny niż umorzenie postępowania [Miziński 2010, 134-35].

Jeśli toczy się kanoniczny proces karno-administracyjny, oskarżony ma możliwość przedstawienia obrony (kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1601; nr 109 *Vademecum*), w ramach której może przedkładać dowody (nr 111 *Vademecum*) czy wnieść o dopuszczenie nowych dowodów (nr 108 *Vademecum*). Jeżeli ordynariusz (lub jego delegat) stwierdza przestępstwo, powinien wydać dekret zamykający proces (kan. 1720, 3°), w którym wymierza karę, środek karny lub pokutę, jakie uzna za najwłaściwsze dla naprawienia

³⁸ Termin do złożenia apelacji uzależniony jest od tego czy dana sprawa była zarezerwowana do osądzenia przez Dykasterię ds. Nauki Wiary czy była rozpatrywana przez ordynariusza (lub jego delegata) z zachowaniem przepisów KPK/83. W przypadku spraw zarezerwowanych do osądzenia przez tę Dykasterię Kurii Rzymskiej termin do wniesienia apelacji wynosi 60 dni użytecznych, licząc od dnia publikacji wyroku pierwszej instancji (art. 16 § 2 SST/2021) przy zachowaniu kan. 202 § 1 (nr 146 *Vademecum*). W pozostałych sprawach apelację należy zgłosić sędziemu, który wydał zaskarżony wyrok w zawitym terminie 15 użytecznych dni od otrzymania wiadomości o ogłoszeniu wyroku, którą następnie należy poprzeć u sędziego, do którego jest kierowana (wyższej instancji) w ciągu miesiąca od jej zgłoszenia (kan. 1630 § 1 w zw. z kan. 1633).

zgorzenia, przywrócenia naruszonej sprawiedliwości i poprawy sprawy przy zachowaniu zasad określonych w nr 120-129 *Vademecum* (nr 119 *Vademecum*). Oskarżony powinien zostać powiadomiony o treści dekretu (nr 127 *Vademecum*), ponieważ ma prawo skierować wnioski o jego odwołanie lub poprawienie (kan. 1734 § 1 i 2; nr 151 *Vademecum*; art. 23 § 1 SST/2021). Autor dekretu w terminie 30 dni od otrzymania prośby może na nią odpowiedzieć, poprawiając swój dekret; odrzucić prośbę lub w ogóle na nią nie odpowiedzieć (kan. 1735; nr 152 *Vademecum*). Występując przeciwko poprawionemu dekretowi, odrzuceniu prośby lub brakowi odpowiedzi ze strony autora, oskarżony ma prawo wnieść rekurs hierarchiczny, zgodnie z kan. 1737 (art. 23 § 2 SST/2021; nr 153 i 154 *Vademecum*).

Podsumowanie

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że prawo do obrony spełnia warunki do uznania go za kluczową zasadę prawa kościelnego. Prawodawca kościelny reguluje przebieg dochodzenia wstępnego i kanonicznego procesu karnego, wprowadzając przepisy prawne, które respektują powyższą zasadę. Niemniej jednak przepisy kościelne regulujące sposób procesowania w sprawach o popełnienie przestępstwa, którego pokrzywdzonym jest małoletni lub osoba używająca rozumu w ograniczonym zakresie, zawierają wiele mankamentów, które osłabiają powyższą zasadę prawną:

1. niewprowadzenie słownika do stosowanych sformułowań na określenie podmiotu korzystającego z ochrony prawnej;
2. stosowanie różnych terminów ustawowych na określenie pokrzywdzonych czynem przestępczym o charakterze seksualnym – „osoba stale pozbawiona używania rozumu tylko w ograniczonym zakresie” i „osoba, której prawo przyznaje taką samą ochronę” (w kan. 1398) oraz „osoba bezradna” (w art. 1 § 2 pkt b VELM);
3. uprzywilejowanie pokrzywdzonego w dochodzeniu wstępnym poprzez przyznanie mu pewnych uprawnień, które nie przysługują podejrzanemu (np. zapewnienie godności i szacunku oraz dostępu do specjalistycznej opieki);
4. różne terminy przedawnienia, które są zależne od pozycji sprawcy w Kościele;
5. wprowadzenie przepisów prawnych naruszających prawo do obrony i domniemanie niewinności (np. niezagwarantowanie podejrzanemu

prawa do obrońcy z urzędu/wyboru w trakcie dochodzenia wstępnego, przyznanie pokrzywdzonemu prawo do publicznego informowania o podjętych działaniach w sprawie).

Aktualnie obowiązujące przepisy prawa kościelnego wymagają dokonania stosownych zmian, aby wyeliminować powyższe uchybienia. Rolą prawodawcy kościelnego jest wyartykułowanie kluczowych zasad prawnych obowiązujących w kościelnym procesie karnym i dostosowanie do nich przepisów prawnych regulujących sposób procedowania w tych sprawach. Zarówno podejrzany, jak i oskarżony, winni mieć świadomość o przyznanych im uprawnieniach, jak i spoczywających na nich obowiązkach, aby skutecznie podjąć obronę. Gdy świadomie i z własnego wyboru nie korzystają z form umożliwiających realizację tego prawa, to nie mogą później podnosić zarzutu nieważności kanonicznego procesu karnego, odwołując się do kan. 1620, 7°.

PIŚMIENNICTWO

- Acebal Luján, Juan. 2011. „Abogados, procuradores y patronos ante los tribunales eclesiásticos españoles.” W *Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro (X): estudios matrimoniales en recuerdo de Mons. Miguel Aisa Goñi (1935-1991)*, red. Federico R. Aznar Gil, 555-610. Salamanca: Universidad Pontificia de Salamanca.
- Arroba Conde, Manuel J. 2014. „Justicia reparativa y Derecho penal canónico. Aspectos procesales.” *Anuario de Derecho Canónico* 3:31-51.
- Błasi, Antonello. 1987. „Appunti di diritto processuale canonico.” *Monitor Ecclesiasticus* 112:378-84.
- Borek, Dariusz. 2004. „Ordynariusz a «Delicta graviora» zarezerwowane Kongregacji Doktryny Wiary.” *Prawo kanoniczne* 47, nr 3-4:97-146.
- Calvo Álvarez, Joaquín. 2011. „Właściwość sądu.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1050-1058. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Di Matia, Giuseppe. 1993. „Diritto alla difesa e procedura penale amministrativa.” *Fidelium Iura* 3:307-40.
- Dohnalik, Jan. 2015. „Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży.” *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 14, nr 1:50-66.

- Garcia Matamoros, Luis A. 2013. „El proceso judicial penal cc. 1721-1728 CIC 1983.” *Revista Española de Derecho Canónico* 175:547-64.
- Kluzka, Jan. 2017. „Znieważenie w polskim prawie karnym. Przestępstwo z art. 216 k.k. w perspektywie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości ze szczególnym uwzględnieniem orzecznictwa.” *Studenckie Zeszyty Naukowe* 20, nr 35:59-70.
- Krukowski, Józef. 2007a. „Kompetentne forum sądowe.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V: *Księga VII. Procesy*, red. Józef Krukowski, 18-29. Poznań: Pallottinum.
- Krukowski, Józef. 2007b. „Proces karny.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V: *Księga VII. Procesy*, red. Józef Krukowski, 400-50. Poznań: Pallottinum.
- Lewandowski, Paweł. 2019. *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce*. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1938>
- Lewandowski, Paweł. 2021. „Financial Support of Accused Clerics of Sexual Abuses of Minors. An Outline.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* 14, nr 2:317-25. <https://doi.org/10.32084/tekapr.2021.14.2-22>
- Llobell, Joaquín. 2012. „Il giusto processo penale nella Chiesa e gli interventi (recenti) della Santa Sede.” *Archivio Giuridico* 232, nr 3:293-357.
- López Segovia, Carlo. 2014. „El derecho a la defensa en el proceso penal administrativo.” *Anuario de Derecho Canónico: Revista de la Facultad de Derecho Canónico integrada en la UCV* 3:73-148.
- Loza, Fernando. 2011. „Proces karny.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1288-298. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Łupiński, Stanisław. 1993. „Pozycja prawna podejrzanego podczas dochodzenia wstępnego.” *Studia Teologiczne* 11:209-25.
- Matan, Jakub. 2009. „Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji.” *Roczniki Administracji i Prawa* 1, nr 9:89-109.
- Mazur, Karolina. 2021. „Dochodzenie wstępne w sprawie duchownych podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu z nieletnim.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 31, nr 34:123-42. <https://doi.org/10.32077/skp.2021.34.1-8>
- Miziński, Artur G. 2003. „L'Indagine previa [cc. 1717-1719].” W *Il processo penale canonico*, red. Zbigniew Suchecki, 159-98. Roma: Lateran University Press.

- Miziński, Artur G. 2007. „Ochrona praw oskarżonego w Kościele, w szczególności w kanonicznym procesie karno-sądowym.” *Roczniki Nauk Prawnych* 17, nr 1:141-65.
- Miziński, Artur G. 2009. „Prawo wiernych do obrony w procesie kanonicznym.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* 2:76-93.
- Miziński, Artur G. 2010. „Strony w kanonicznym procesie karno-sądowym według aktualnych przepisów kościoła łacińskiego.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* 3:123-42.
- Ramos, Francisco J. 2010. „La investigación previa en el Código de Derecho Canónico (CIC, cann. 1717 – 1719)” W „*Iustitia et iudicium*”. *Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz*, t. 4: *Studi di diritto processuale*, red. Janusz Kowal, i Joaquín Llobell, 2109-134. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Romanko, Agnieszka. 2018. „Prawo do obrony w kanonicznym procesie karno-administracyjnym. Zarys problematyki.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* 11, nr 2:363-73.
- Sánchez, Raúl R. 2017. „La investigación previa al proceso penal canónico y la defensa del acusado.” *Revista Española de Derecho Canónico* 74, nr 182:217-36.
- Skonieczny, Piotr. 2009. „Pojęcie dobrego imienia (bona fama) w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Jana Pawła II na podstawie kan. 220.” *Prawo Kanoniczne* 52, nr 1-2:59-84.
- Stawniak, Henryk 1990. „Prawo do obrony w procesie kanonicznym: (refleksje na kanwie przemówienia Jana Pawła II do Roty Rzymskiej w dniu 26.01.1989 roku).” *Prawo Kanoniczne* 33, nr 1-2:141-52.
- Stokłosa, Marek. 2015. *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Sydor-Zielińska, Aleksandra. 2012. „Odpowiedzialność prawna za rozpowszechnianie faktów o osobie w Kodeksie cywilnym i Kodeksie karnym. Porównanie.” *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ* 2, nr 3:68-86.
- Sztafrowski, Edward. 1986. *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. IV. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Waltoś, Stanisław. 1997. „Zasada domniemania niewinności a środki masowego przekazu.” *Studia Iuridica* 33:223-32.

Prawo podejrzanego i oskarżonego do obrony w sprawach o wykorzystanie seksualne małoletniego lub osoby używającej rozumu w ograniczonym zakresie

Abstrakt

Celem artykułu jest analiza procesowej pozycji podejrzanego i oskarżonego w sprawie przestępstwa wykorzystania seksualnego małoletniego lub osoby

używającej rozumu w ograniczonym zakresie. Przyznane prawa i nałożone na te podmioty obowiązki w obecnym prawodawstwie kościelnym wymagają rozważań w kontekście obowiązującej zasady prawa do obrony, oceniając przy tym ich skuteczność prawną. Podsumowaniem pracy są wnioski dotyczące obecnych przepisów kościelnych regulujących te kwestie oraz propozycje dokonania w nich stosownych zmian.

Słowa kluczowe: nadużycie seksualne, domniemanie niewinności, dochodzenie wstępne, kościelny proces karny

Rights of the Suspect and Accused to Defence in Cases of Sexual Abuse of a Minor or a Person Using Reason to a Limited Extent

Abstract

The aim of this article is to analyse the procedural position of the suspect and the accused in the case of the offence of sexual exploitation of a minor or a person using reason to a limited extent. The rights conferred and the obligations imposed on those parties in current ecclesiastical legislation require consideration in the context of the applicable principle of the rights of defence, assessing their legal effectiveness. The work concludes with conclusions on the current ecclesiastical regulations governing these matters and proposals for making appropriate changes to them.

Keywords: sexual abuse, presumption of innocence, preliminary investigation, church criminal trial

Information about Author: DR. KAROLINA MAZUR, Department of Canonical Procedural Law, Faculty of Canon Law, the Pontifical University of John Paul II in Cracow; correspondence address: ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków, Poland; e-mail: karolina.mazur@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8551-9239>